

גליין מספר
478

דפי עיון

צירוף עדים על שתי גניבות

ראובן עזב את ביתו לכמה ימים, ושמעון – הגר בקרבת מקום – ניצל היעדרות זו, ונכנס לביתו וגנב שטר בן 200 ש"ח, ואחד השכנים ראהו בגניבתו. כעבור כמה ימים נכנס שמעון שוב לבית, והפעם גנב שני שטרות של 200 ש"ח, ושכן אחר ראהו בגניבתו. לאחר שחזר – נודע לראובן על מעלליו של שמעון, וחיכה לרגע המתאים, התנפל על שמעון וחטף ממנו 1,200 ש"ח, לפי חשבון שסכום הגניבות הוא 600 ש"ח וסכום תשלומי כפל בגין גניבות אלו הוא עוד 600 ש"ח. האם הדין עימו?

- א. ניתוח המהלך הנדרש לנדון שלפנינו..... ב
- ב. סוגיית ראייית העדים בזה אחר זה..... ג
- ג. דין תשלומי קנסות בדורנו..... ד
- ד. יסוד דין תפיסה בקרן ובקנס..... ה
- ה. עדות מיוחדת בדיני קנסות..... ו
- ו. חילוק בין מעשה לתוצאה בעדות מיוחדת..... ז
- ז. תפיסת קנס לפני שבאו עדים..... ח
- ח. תפיסה מחמת עדות של עד אחד..... ט
- ט. דין שבועה מחמת עדות קנס של עד אחד..... י
- י. שבועה מחמת עד המצטרף לממון..... יא
- יא. סיכום ומסקנות..... יב

הערה: הדברים נכתבו לצורך לימוד, ובשום אופן לא להלכה

ד פ י - ע י ו ן

ב

א. ניתוח המהלך הנדרש לנדון שלפנינו

דרך ההתבוננות במקרה זה מורכבת מכמה נושאים :

- **עדות מיוחדת:** אילו היה ראובן תובע את שמעון בבית דין – יש לחקור אם יש לו מספיק ראיות כדי להוציא ממנו את החזר הגניבות, שכן יש לו רק עד אחד על כל גניבה. אלא העיצה היא לצרף עדים משני מאורעות שונים לעדות מיוחדת, נושא השייך לסוגיית "ראיית עדות בזה אחר זה", והיא הנושא העיקרי בשיעורנו.
- **דינא לנפשיה: חטיפת הכסף** ותפיסתו ע"י ראובן הוא מעשה של "לקיחת החוק" לידיים. יש לברר אם מותר לראובן לעשות זאת בממון ובקנס, ונדון במסגרת סוגיית "עביד איניש דינא לנפשיה" (וכבר הארכנו בעניין זה בספרנו "אוצר העיון" למסכת בבא קמא סימן כ"א – "להכות ולבייש גב תכשיטים", וסימן כ"ב – "חיבור חשמל מהבית לשיבה").
- **כוחו של עד אחד:** נושא נוסף בענייננו הוא להבין את כוחו של העד האחד, המסוגל להכריח את הנתבע להישבע או לשלם. ובנוסף יש לדון בכוחו של עד זה כאשר עוסקים בענייני קנס.
- **דיני קנסות בבבל:** האם יש דרך לגבות תשלומי קנס בימינו? זוהי סוגיית "אין דנים דיני קנסות בבבל".
- **קנסות בעדות מיוחדת:** ואם נמצא מקרים שבהם ניתן לדון בענייני קנס גם בדורנו (כפי שיתברר בס"ד בהמשך השיעור) – עדיין יש מקום לברר אם שייכים דיני קנסות גם כאשר מדובר בעדות מיוחדת בזה אחר זה? נושא זה נדון בראשונים ובאחרונים, כדלהלן.

חילקנו את השיעור לנושאים, אבל יש דרך אחרת לחלק את השיעור – **לתשלומיו,**

שכן הסכומים המעורבים בשיעורנו מחולקים לכמה **סוגי הממונות והעדויות,**

וכולם יחד מרכיבים את סה"כ הממון (1,200 ש"ח) שיש כאן, ואלו הם החלקים :

- **שני עדים על חלק מהקרן:** ניתן לצרף שני עדים על 200 ש"ח שנגנבו. השאלה היא אם אפשר להוציא ממון בעדות מיוחדת, שבהם מתברר המידע עפ"י עדות עדים בזה אחר זה. שאלה נוספת היא אם התובע יכול לתפוס בעצמו מהנתבע סכום זה ללא המתנה למהלך של בית הדין.
- **חיוב כפל על חלק זה:** על 200 ש"ח אלו יש גם חיוב קנס של עוד 200 ש"ח. יש לבדוק אם ניתן לגבות קנס זה, ואם ניתן לתפוס קנס זה מהנתבע (עסקנו ב-200 ש"ח קרן, ועוד 200 ש"ח קנס, והגענו כבר ל-400 ש"ח).

ד פ י - ע י ו ן

- **עד אחד על חלק מהקרון:** יש לדון על יתרה של עוד 200 ש"ח, שלגביהם היה רק עד אחד (שהעיד על 400 ש"ח, ו"השתמשנו" בעדותו בינתיים רק לסכום של 200 ש"ח בעדות מיוחדת), האם לגבי סכום זה אפשר לחייב שבועה את הנתבע, ואם אינו יכול להישבע – דינו לשלם, ואם כן – האם מותר גם לחטוף סכום זה, ואולי גם את הקנס על סכום זה (וא"כ הרי לנו עוד 400 ש"ח, וביחד 800 ש"ח).
- **עד אחד על חלק מהמאורע:** ונשאר לדון על ה-200 ש"ח הראשונים, שהצטרפו ל-200 ש"ח השניים, והפכו משתי תביעות (של שבועה בגלל עד אחד), לעדות מיוחדת אחת (של תביעה ממונית של שני עדים) – האם יש דרך כלשהי להתייחס לסכום זה, ולתבוע אותו (או לתפוס אותו) בדרך הלכתית כלשהי? ואם כן – מה לגבי הקנס השייך לסכום זה? (והנה כך נדון גם את ה-400 ש"ח האחרונות, וע"י זה הגענו לדון על כל 1,200 ש"ח הנתפסים).

ולאחר חלוקות והקדמות אלו – ניתן לגשת לעניין עצמו, בס"ד.

ב. סוגיית ראיית העדים בזה אחר זה

הברייתא (במסכת סנהדרין דף ל.) עוסקת בצירוף עדים בראיה: לעולם אין עדותן מצטרפת עד שיראו שניהם כאחד. רבי יהושע בן קרחא אומר: אפילו בזה אחר זה.

ומבארת הגמרא שנקודת המחלוקת היא גם פשט בפסוק ("והוא עד או ראה או ידע" ויקרא ה,א) וגם בסברה, כדלקמן:

- **מצד אחד** – אי אפשר לחבר שתי עובדות נפרדות, כיוון שאין זה אותו חוב, אלא שני חובות נפרדים, ויש לנו לצרף עדים בתנאי שמעידים שניהם על אותה עובדה משותפת.
- **מאידך** – סוף סוף שני העדים מעידים על תוצאה זהה של חיוב סכום משותף.

ובהלכה (בשולחן ערוך סימן ל-ו): בדיני ממונות – אע"פ שלא ראו שני העדים את המעשה כאחד – עדותן מצטרפת. כיצד: אמר האחד בפני הלווהו ביום פלוני או בפני הודה לו, ואמר העד האחר בפני הלווהו ביום אחר או הודה לו – הרי אלו מצטרפים.

וכן אם אמר האחד בפני הלווהו, והשני אמר בפני הודה לו, או שאמר הראשון בפני הודה לו, והשני אמר אחר זמן הלווהו בפני – הרי אלו מצטרפים.

ד פ י - ע י ו ן

T

למדנו מהסוגיה שללא חידושו של רבי יהושע בן קרחה – היה לנו **עד יחיד על כל מעשה גניבה**, וכל מעשה לחוד לא היה מחייב ממון את ראובן, כיוון שכתוב בתורה "על פי שנים עדים יקום דבר". לכל היותר היה צריך ראובן להישבע על כל אחת מהעדויות הבודדות הללו, ואם יישבע – **ייפטר מתשלום**.

והתחדש להלכה, כדעת רבי יהושע בן קרחה, שכוונת התורה לאו דווקא לשני עדים על המאורע, אלא שני עדים על החיוב. והחיוב המשותף – שעליו יש שני עדים – מחייב את הנתבע בבית הדין.

וממילא בענייננו – יש לנו שני עדים על חיוב ממוני משותף של 200 ש"ח, ולכן נראה, לכאורה, שאפשר לצרף את שני השכנים (שכל אחד מהם ראה מאורע אחר), ותצא מעדותם תוצאה משותפת: שמעון חייב לראובן 200 ש"ח. סכום זה אפשר להוציא משמעון בוודאי דרך תביעה בבית דין.

נשאר לברר אם צירוף זה שייך גם לגבי הקנס, ולגבי היתר לתפוס.

ג. דין תשלומי קנסות בדורנו

כיוון שאנו עוסקים בענייני גניבה – יש לנו לדון גם בענייני תשלום הקרן (הוא הממון שנגנב) וגם על הכפל (הוא תוספת הקנס, שקנסה התורה את הגנב לשלם כפל בנוסף לקרן). השאלה היא אם ניתן בדורנו לחייב ולהוציא את תשלומי הכפל מיד הגנב.

הגמרא (במסכת בבא קמא דף ט"ו: והובא להלכה בשולחן ערוך סימן א-ה) שבזמן הזה אין לנו דיינים מומחים, ולכן אין דנים בזמן הזה דיני קנסות, אבל אם הניזק תפס – אין מוציאים מידו.

וצריך להבין את יסוד הסוגיה, שלכאורה קשה: אם אין דנים דיני קנסות – משמע שחיוב הקנס הוא דבר שאינו ניתן לגבייה, א"כ מדוע אם תפס – משאירים את הקנס בידו (וע"י מהלך זה מאשרים שקנס זה כן ראוי לגבייה)? יסוד זה מבואר בדברי הראשונים לקמן.

ד. יסוד דין תפיסה בקרן ובקנס

הרא"ש (בבא קמא פרק א-כ, וכן פסק הש"ך ב"תקפו כהן" סימן כ"ד) לומד שההיתר "**לתפוס**" הוא מכוח דין "**עביד איניש דינא לנפשיה**", כלומר שיש היתר לאדם לעשות דין לעצמו, וזה דומה כאילו עומד בדין במקום שרשאים לדון דיני קנסות (ועיין בנושא זה בספרנו "**אוצר העיון**" למסכת בבא קמא סימן כ"א – "**להכות ולבייש גנב תכשיטים**", וסימן כ"ב – "**חיבור חשמל מהבית לישיבה**").

ואולם – מדגיש הרא"ש – כל זה מדובר בקנס ששייך להגיע לידי גבייה (ולמרות שבמינו אין דנים דיני קנסות – מכל מקום כלפי דין תפיסה מספיק שאפשר באופן עקרוני לדון, אילו היו בית דין מומחים וסמוכים, והדבר היה בארץ ישראל, וכל שאר התנאים המאפשרים לדון קנס), דהיינו – **במקום שיש עדים** על המאורע. אבל אם אין עדים על המקרה המחייב קנס, והמקרה מאושר רק על פי הודאת המזיק – לא מועילה תפיסה, כיוון שמודה בקנס **פטור** (שנאמר "אשר ירשיעון אלוקים" – פרט למרשיע את עצמו), וראייה מהגמרא (במסכת בבא קמא דף ע"ד:) לגבי המקרה של **רבן גמליאל שהודה ששיחרר את טבי עבדו**, ולא היו עדים על המקרה, ולכן לא היה תוקף לשחרור, למרות שהעבד היה תפוס בעצמו.

ולמדנו כמה חידושים בדברים אלו:

- **הכלל הוא** שאם יש ביסוס משפטי – מותר לתפוס ולעשות דין לעצמו, ואם אין ביסוס כזה – אסור לתפוס בעצמו. ומזה נגזרים כמה תולדות:
- **לגבי הקרן**: מאחר שיש שני עדים, ואילו היה נדון בבי"ד היה מוציא, א"כ יכול לעשות דין לעצמו ולתפוס.
- **לגבי הקנס**: אפילו שאין דנים היום דיני קנסות, אבל אם יש שני עדים והיו **דנים בעבר** על פיהם – זה כבר מספיק כדי לתפוס.
- **מודה בקנס**: מאידך – מאחר ש"מודה בקנס – פטור", דהיינו: אין פוסקים תשלום קנס על פי הודאת הנתבע – א"כ גם כשבא לעשות דין לעצמו, אין עושה זאת כאשר הנתבע מודה בקנס זה.

ובענייננו – יוצא שמותר לראובן לעשות דין לעצמו ולתפוס משמעון ממון המגיע לו, מאחר שדין זה יכול להיות קביל בבית דין, כיוון שיש שני עדים (הלא הם שני השכנים, שכל אחד מהם ראה מאורע אחר) שאכן שמעון חייב את הממון הנתפס.

וכל זה – באשר לתפיסת סכום קרן של 200 ש"ח, שיהיו נתפסים ע"י ראובן.

ד פ י - ע י ו ן

1

ולכאורה נראה גם לגבי הקנס שהעדים הללו – שהעידו שהסכום נתפס ע"י גניבה – היו מסוגלים לחייב את שמעון בבי"ד בעבר בקנס של **תשלום כפל**, וא"כ – נראה לכאורה שיש הצדקה גם **לחטיפת ממון בגין הקנס** (אלא שיש צורך להוסיף עוד כמה פרטים בעניין זה, כדלקמן).

ה. עדות מיוחדת בדיני קנסות

אילו היינו דנים על עדות רגילה – אפשר היה לתפוס ממון גם בגין הקנס, כדלעיל.

אלא שהנדון שלנו (גניבה – הגורמת לחיוב ממוני של קרן, ומצטרף אליו בנוסף גם חיוב של כפל מדין קנס) – עוסק **בעדות מיוחדת**, באופן ששני העדים מעידים על שני מאורעות נפרדים.

השאלה היא אם שילוב של שני חריגים: גם עדות מיוחדת וגם קנס – מאפשר עדיין להוציא ממון בבי"ד, או שאין דיני קנסות בעדות מיוחדת.

יש להזכיר את החשיבות הגדולה של שאלה זו, כיוון שאנו עוסקים בהיתר **לחטוף את הממון** מיד הגנב, וראינו את דעת הרא"ש, שהיתר התפיסה מותנה **ביכולתו של בית הדין לדון בעניין זה**.

ובמילים אחרות:

- אם נכריע **שעדות מיוחדת מועילה כראיה בדיני קנסות** – א"כ נוכל להסיק שאפשר יהיה גם לחטוף סכום זה מיד הנתבע (בהתאם למגבלות נוספות, כגון: היכולת לחטוף במקרה שהיה יכול הנתבע לבוא להודות ולהיפטר וכו', ויבאר בהמשך בס"ד).
- ואם נכריע **שעדות מיוחדת בקנס אינה מתקבלת כראיה בבי"ד** – א"כ בוודאי לא יכול התובע לעשות דין לעצמו ולחטוף את מה שאפילו בית הדין אינו מסוגל להוציא בשבילו.

ובט"ז (סימן לה-) כתב שעדות מיוחדת – שאין העדים מעידים על יום אחד – **אינה מועילה לעניין קנס**.

המקור לחידוש זה הוא בהשוואה **לדין סוטה**, שאין עדות מיוחדת מועילה לאסור אשה על בעלה, במקרה שעד אחד אומר על אשה שנסתרה בבוקר, והשני אומר

ד פ י - ע י ו ן

שנסתרה בערב (כפי שכתב הבית יוסף באבן העזר סימן י"א). וכמו שאין זה מועיל לעניין **איסור אישות**, כך גם אין מחייבים קנס בעדות מיוחדת בשום אופן, **דאין חיוב קנס אלא על מעשה אחד שראו שניהם כאחד** (ובתומים (סימן ל) כתב כלל לגבי קנס, שכל דבר שאינו מוגדר כממון – אין בו עדות מיוחדת).

ובקצות החושן (סימן ל-ד) **הקשה** על הטי"ז, מה עניין קנס לאיסור אישות, שאיסור אישות שייך **לדיני נפשות**, ולכן צריך שהעדים **יראו כאחד ויגידו כאחד** (כמובא במשנה במסכת סנהדרין דף ל). אבל קנס שייך **לדיני ממונות**, וכיוון שלא צריך שיגידו כאחד (כמובא בגמרא במסכת בבא קמא דף ע"ד: על פי עד אחד, כי אתי עד אחד – מצטרף בהדיה וכו'), כך מקישים הגדה לראיה, וגם **אין צריך שהעדים יראו כאחד** את אותו מעשה, דהיינו **עדות ע"י צירוף מועילה בדיני קנסות**.

ובנתיבות המשפט (סימן ל-ד) מסכים לשיטת הלימוד שהובאה בקצות החושן (להסיק מסקנות מהקשר בין הגדה לראיה), אלא שלומד שמסקנה זו נכונה **רק לגבי עדות מיוחדת של ראוהו זה מחלון אחד וזה מחלון שני** (ראיה בו זמנית לגבי אותו מאורע, והחיסרון הוא שלא ראו את המאורע ככת אחת, אלא יש הצטרפות עדים בודדים לאותה עדות) – רק בזה נאמר שמועילה עדות מיוחדת, אבל בעדות מיוחדת שראו **בזה אחר זה** (דהיינו: שני מאורעות שונים על תוצאה אחת) – כאן אין ראיה, ואדרבה – הסברה אומרת שקנס, שנקבע רק ע"י שני עדים, **לא יתכן שיספיק בפחות משני עדים ביחד**.

וביאור העניין הוא, שידיעת בית הדין את המעשה **אינה מספיקה לחייבו קנס** (וראיה: אם יבוא הנתבע ויודה בפני ב"ד – פטור, למרות שב"ד יודעים את העובדות, ורק כשבאו שני עדים – זו סיבה לחייב). **א"כ ברור שבעדות בזה אחר זה – אי אפשר לחייב קנסות**.

יוצא שיש מחלוקת אחרונים האם עדות מיוחדת (בזה אחר זה) **בקנס מתקבלת**, שדעת **הקצות החושן** שעדות כעין זו מתקבלת, ודעת **הנתיבות המשפט** שעדות כזאת אינה מתקבלת.

א"כ גם דין תפיסת הממון ע"י התובע מצד "עביד איניש דינא לנפשיה" יהיה תלוי במחלוקת זו, שלפי **הקצות החושן** – יוכל התובע לחטוף גם קנס, ולפי **הנתיבות המשפט** – לא יוכל התובע לתפוס ממון זה.

ד פ י - ע י ו ן

ח

נ. חילוק בין מעשה לתוצאה בעדות מיוחדת

הגדרת החילוק, לפי הנתיבות המשפט, מדוע עדות מיוחדת בממון – אפשרית, ובקנס – לא, היא מהטעם הבא:

- **בממון – אין עיקר העדות על המעשה**, אלא שכל אחד מהעדים רואה שממונו של ראובן הוא אצל שמעון, ועל זה שייך צירוף. אבל:
- **בקנס – אין חיוב עד לאחר גמר דין**, והתביעה היא על **עצם מעשה העבירה** (אם זה גניבה, פיתוי, נגיחת עבד או כל אחד משאר הקנסות שבתורה). א"כ אנו זקוקים לעדות על המעשה, שלגביו חלה התביעה, ולגבי מעשה יחיד זה – הרי אין שני עדים, כיוון שכל אחד מעיד על מעשה אחר – וזה לא מצטרף.

במילים אחרות: כאשר דרושה עדות על המעשה (כגון בקנסות) – לא מועילה עדות מיוחדת, כיוון שאין בה עדות על מעשה אחד. אבל כאשר מספיקה התוצאה (כמו בדיני ממונות שאין קנסות) – אפשר להסתפק בעדות מיוחדת.

[ונבגרי"ז (בכתבים, בתחילת מסכת סוטה) למד חילוק זה – בין מעשה לתוצאה – לבאר את החילוק בין ממונות לנפשות ומלקות, שעדות מיוחדת אינה מועילה לנפשות ולמלקות (למרות שמועילה לממונות, כאמור), שבנפשות צריך שיתברר לבית הדין המקרה המחייב בנפשות, ורק אח"כ חל החיוב. ממילא הביורור נדרש על עצם המעשה, ועל זה לא מועילה עדות מיוחדת.

לפי הגדרה זו – אם יבוא עד אחד ויעיד שראובן חילל שבת בפרשת פנחס, ועד שני יעיד על חילול שבת של ראובן בפרשת מטות – לא תצטרפנה שתי הידיעות לכדי חיוב על "חילול שבת של ראובן על פי שני עדים", אלא צריך ששני העדים יעידו על מעשה אחד של חילול שבת, כיוון שהחיוב אינו על חילול השבת אלא על מעשה חילול שבת. וכך גם ברציחה, או בשאר דיני נפשות].

וסיכום העניין הוא, שהיכולת לדון בקנס על סמך עדות מיוחדת – תלויה במחלוקת אחרונים, שלפי הקצות החושן אפשר לדון בעדות מיוחדת בקנס, ולפי הנתיבות המשפט אי אפשר.

א"כ בענייננו לכאורה נאמר כנ"ל, שההיתר לחטוף את סכום הקנס (200 ש"ח) – תלוי במחלוקת אחרונים זו.

ד פ י - ע י ו ן

ז. תפיסת קנס לפני שבאו עדים

אלא שיש לקחת בחשבון גם את הנקודה הבאה, המיוחדת לדיני קנסות. כידוע דין מיוחד בקנס הוא ש"מודה בקנס – פטור". א"כ כיצד ניתן לעשות דין לעצמו ולתפוס את ממונו של הנתבע – הרי :

- מצד אחד – תמיד קיים חשש שיכול העד – עוד לפני הדיון בבי"ד – לבוא ולהודות, ואז יפטור מחיובו, ויתברר למפרע שהתפיסה היתה גזל!
- או שנאמר לצד שני: כיוון שהתפיסה היתה עוד לפני שהנתבע בא לבי"ד להודות – תפיסה זו היא במקום הדיון בבי"ד, ונחשב כאילו דנו ולא הספיק הנתבע להודות עד שבאו עדים. וא"כ התפיסה מועילה כדיון בבי"ד, ומעשהו הועיל.

וכתב ה^הנתיבות המשפט (א-ה) חידוש במשמעות המושג "תפיסה לפני שבאו עדים", ונציג אותו בשלבים הבאים :

- ה^הש"ך (בחלק חושן משפט, סימן א-טז) כתב שאפילו שהנתבע הודה קודם שתפס התובע, ואפילו שלא באו עדים – תפיסתו תפיסה.
- ובמקום אחר כתב ה^הש"ך עצמו (בחלק יורה דעה סימן רס"ז-ג) שלא מועילה תפיסה כאשר אין עדים, וראייתו ממקרה דרבן גמליאל וטבי עבדו.
- א"כ לכאורה יש בזה סתירה בש"ך.
- אלא יש לומר שיש שתי משמעויות לביטוי "לא באו עדים":
- אפשרות אחת לומר ש"לא באו עדים" הכוונה שיש עדים למקרה זה, אלא שלא הובאו עדים אלו עדיין לפני בי"ד – בזה יש מחלוקת הפוסקים אם מועילה תפיסה אע"ג שלא הביא את העדים לפני בי"ד. ועל זה כתב ה^הט"ז (א-ה) שאפילו אם לא הביא את העדים לפני בית הדין – כיוון שהוא בעצמו יודע שיש עדות – מותרת גם תפיסה.
- אפשרות שניה לומר ש"לא באו עדים" הכוונה שאין עדים כלל (כמו במקרה דרבן גמליאל וטבי עבדו), במקרה זה מודה ה^הש"ך שתפיסה אינה מותרת.

ולא נימנע מלהביא חידוש נוסף מדברי ה^הנתיבות המשפט (השי"ך באופן חלקי לענייננו), ומצורף אליו ביאור חשוב של השערי יושר, כדלקמן :

- כתב ה^הנתיבות המשפט (שם) שבזמן שיש דיינים מומחים בעולם – אסור לתפוס קנס בעצמו אלא עליו להביא את העדים לפני בי"ד. והטעם הוא

ד פ י - ע י ו ן

שדווקא במקום שאין דיינים כתב הט"ז שאין צריך לדיינים, אבל במקום שיש דיינים – ויש אפשרות להודות ולהיפטר – לא התירו תפיסה.

- **ותמה השערי יושר** (שער ז-ג) מה מועילה העובדה שהתובע יודע מהעדים להוות היתר לעשיית דין לעצמו, והרי עד שלא יעידו העדים בבי"ד – אין להם נאמנות כלל, אולי ימצאו פסולים או קרובים, אולי יוכחשו או יוזמו, וכל תהליך החקירה שנעשה בבי"ד – מי יחליף מנגנונים אלו. ואיך הוא נאמן בעצמו לבטל כל זאת ולומר שיש כאן עדים, "ותימלא הארץ חמס"...
- **ותירץ השערי יושר** שדעת הנתיבות המשפט להגדיר את העדות בקנס כמו עדי קידושין, דהיינו כמו בקידושין מדובר על עדי חלות, כלומר שראיית העדים מספיקה להפעיל שיחולו הקידושין, אפילו אם לא באו אח"כ לבי"ד, ורק יש צורך בעדים על ראיית המעשה, וזו כבר סיבה לקיום הדבר. כך גם בקנס – אם יש עדים הראויים להעיד לפני בי"ד – הרי זו סיבה לחיוב קנס. ומה שלא נגמרה חלות הדין עד שיגיעו בפועל לבי"ד – לזה מועילה תפיסת התובע מדין עביד איניש דינא לנפשיה. ובזה יועיל אח"כ הבירור לפני בי"ד וכו' (וכן כתב בחידושי הר"ם סימן ק"מ כעין חידושו של שערי יושר).
- **ואמנם יש לעיין** בחידוש גדול זה, שעדי קנס הינם עדי קיום ולא עדי ראייה, ואין כאן מקומו.

בענייננו יוצא שמאחר שאין מערכת משפטית בדורנו שתקבל את הודאתו של הנתבע במעשה הגניבה, ותפטור אותו מתשלומי כפל – אי"כ נראה, לכאורה, שמותר לחטוף מהנתבע תשלום כפל. ואי"כ יוצא – בינתיים עד שלב זה – שראובן רשאי לחטוף משמעון גם את הקרן וגם את הקנס שבעדות המשותפת, דהיינו סך של 400 ש"ח.

ה. תפיסה מחמת עדות של עד אחד

ועתה נתקדם לסכום השני, שניתן לדון עליו, והוא היתרה של עוד 200 ש"ח, שלגביהם היה רק עד אחד (שהעיד על 400 ש"ח, ו"השתמשנו" בעדותו בינתיים רק לסכום של 200 ש"ח בעדות מיוחדת).

ולגבי סכום זה יש לדון אם אפשר לחייב שבועה את הנתבע, ואם אינו יכול להישבע – דינו לשלם, ואם כן – יש לדון אם מותר גם לחטוף סכום זה, ואולי גם את הקנס על סכום זה (ובמקרה שבענייננו מדובר על עוד 400 ש"ח [קרן וקנס]).

ד פ י - ע י ו ן

השולחן ערוך (סימן ג-א) מביא מקרה מעניין, לגבי ראובן שתובע משמעון 1,500 זהובים. להוכחת טענתו – מביא ראובן **חמישה עדים**, הראשון אומר ראיתי שהלווהו 100, והשני מעיד על 200, השלישי מעיד על 300, הרביעי על 400 והחמישי על 500. הדין הוא שאם העידו כל אחד מהם **בעדות מיוחדת** (כגון שאמר הראשון בא' בניסן בשנה פלונית, והשני אמר בא' באייר וכן כולם העידו על זמן שונה מהשאר) – **משלם 700, ויישבע שבועת התורה על 100, ויגלגל עליו ה-700 הנשארים.**

והדברים אינם מובנים – מניין הגיעו לסכומים אלו, שלא מוזכרים בשום עדות?

אלא הביאור הוא: השולחן ערוך פוסק את דינו של רבי יהושע בן קרחה, שעדות מיוחדת בזה אחר זה מתקבלת. משמעות הדבר **שכל שתי עדויות – ואפילו על זמנים שונים – מצטרפות** להגדרת החיוב. ולכן שיטת הצירופים היא **שבוחרים לצרף את הזוגות היוצרות חיובים מקסימליים**, ומצרפים את סה"כ הסכומים, כדלקמן:

- **ראשית** – מצטרף בעל ה-500 עם בעל ה-400, וע"י צירוף זה יש עדות על 400 (ונשארים עוד 100 מחוץ לעדות).
- **כמו כן** מצטרף בעל ה-300 עם בעל ה-200, ומוציאים עוד 200 (ונשארים 100 נוספים בחוץ).
- מהיתרה של ה-500 ושל ה-300 (100 לכל אחד) מצרפים להוציא עוד 100.
- ובסה"כ אפשר להוציא מהנתבע 700.
- נשארה העדות הבודדת של 100, שאין לה למי להצטרף, אבל היא גורמת לנתבע להישבע שבועת התורה על 100.
- ונוסף החידוש, שדרך שבועה זו ניתן **לגלגל על הנתבע שבועה** על כל שאר הסכום (דהיינו 100-700-1,500 שהם 700 נוספים).

משמע מדין זה – שיש משמעות ליתרת העדות, בחלק שלא הצטרף לעדות אחרת – שגם הוא בעל משמעות משפטית, **ואפשר להסתמך על יתרה זו כדי להשביע את הנתבע.** ואם יישבע – ייפטר.

א"כ פשוט וברור שכל עוד לא תתברר עדות זו והשבועה שבעקבותיה בבי"ד – עדיין לא מתחיל חיוב של הנתבע.

ד פ י - ע י ו ן

יב

והדין הנובע מכאן לעניין תפיסה, שהואיל ואין כרגע בעדות זו יכולת להוציא ממון בבי"ד, א"כ יוצא גם שאסור לתפוס ממון עבור חיוב זה.

ובענייננו יוצא שהחלק של 200 ש"ח (מהיתרה שנשארה מהעדות על 400) – אינה אפשרית בחטיפה, וסכום זה – על ראובן להחזירו לשמעון.

ט. דין שבועה מחמת עדות קנס של עד אחד

וכל מה שדיברנו על יתרת העדות – היתה באשר לגביית הקרן.

ולגבי החלק של הקנס – תלוי הדבר בשאלה אם שייך להשביע בקנס את הנתבע (ועיין בקהילות יעקב בבא קמא סימן ל"ג לפירוט הנושא).

"שבועה בקנס" הוא נושא מיוחד, שהרי בדרך כלל מטרת השבועה היא לאלץ את הנתבע להודות בחיוב ולשלמו. מאידך – בקנס, כידוע, איננו מחפשים את הודאתו, שהרי מודה בקנס – פטור. ממילא נעקרה הסיבה המרכזית לשבועת עד אחד. ולגבי האפשרות להוציא ממון מעד אחד בלא שבועה, נושא זה יהיה תלוי במחלוקת מפורסמת בראשונים מה כוחו של עד אחד:

- **דרך א'** (דרכם של הרשב"א והטור): אנו אומרים שלעד אחד אין נאמנות על המעשה שהעיד, וכל כוחו הוא לחייב שבועה את הנתבע. אם הנתבע לא יישבע – יתחייב לשלם מחמת אי שבועתו. לפי זה – כאשר לא יוטל על הנתבע להישבע מחמת קנס – אין דרך להוציא ממנו ממון כלל.
- **דרך ב'** (דרכם של הראב"ד והרב המגיד): עד אחד נאמן על עיקר המעשה, ואפשר לחייב את הנתבע ממון על פי עדותו, אלא שהתורה נתנה כוח לבעל הדין להישבע כנגד עדות זו ולהיפטור. לפי זה – כאשר מתבטלת השבועה – נשאר הנתבע חייב ממון על פי עד אחד.

ובענייננו – אם נלך לפי דרך ב' – נקבל תוצאה הלכתית מעניינת ומוזרה, כדלקמן:

- החלק המעניין הוא שלגבי הקרן – אין היתר לגבותו (שמא יישבע ויפטור, כאמור לעיל), ולגבי הקנס – לכאורה אפשר לגבותו (כיוון שאין אפשרות להישבע).
- החלק המוזר הוא שלא ייתכן לגבות קנס ללא הקרן, שהרי הקנס בא מחמת הקרן!

ד פ י - ע י ו ן

ובאמת כבר דן המנחת חינוך (במצווה מ"ב – לדון עבד עברי) במקרה הבא: מעשה באדם שגנב ונתפס, ואפשר להוציא ממנו סכום כסף כנגד הגניבה. עתה בא הנגנב ורוצה לתפוס מהגנב סכום זה עבור חיוב הכפל שחייב על גניבה זו, כדי שתשולם הקרן ייגבה ע"י ביי"ד במכירתו לעבד עברי. האם רשאי הנגנב לעשות כן?

בסיס השאלה הוא כדלקמן:

- **יש שני כללים** בדין מכירת עבד עברי (הנלמדים בגמרא במסכת קידושין דף י"ח.):
 - א. אין מוכרים אדם לעבד כל עוד **יש לו כסף** לשלם עבור הגניבה, שנאמר "אם אין לו – ונמכר בגניבתו".
 - ב. מכירת אדם לעבד יכולה להתממש רק עבור הקרן ולא עבור הכפל, מגזירת הכתוב "ונמכר בגניבתו" – ולא בכפילו.
- הנגנב יודע את הכללים הללו, ומבין שבמקרה זה, שיש לגנב רק סכום אחד – **יאלצו ביי"ד לפסוק לגנב לשלם רק את הקרן** מהכסף שיש לו, והכפל ירד לטמיון.
- מאחר שרצונו של הנגנב **לממש באופן מעשי גם את חיוב הגנב לשלם כפל** – מחליט לעשות מעשה, ועוד לפני שידונו ביי"ד בדין זה – הוא **תופס מהנגנב את הכסף שנמצא אצלו, ומכריז שתפס את הכסף תמורת הכפל**.
- מעתה כבר לא אכפת לו שביי"ד ידונו את הגנב, ומתוך שאין לו לשלם את הקרן – **ימכרוהו לעבד** עבור הקרן.
- **נמצא שבאופן זה הצליח הנגנב להוציא מהגנב גם את הקרן וגם את הכפל**.

ומחדש המנחת חינוך שהנגנב אינו יכול לתפוס את הכפל לפני פסק הדין על הקרן, שכן אין תשלום קנס לפני שיש תשלום ממון.

ובענייננו יוצא שסכום הקרן של 200 ש"ח שיש עליה עדות של עד אחד – אינו ניתן לגבייה, וכתוצאה מזה גם אינו ניתן לחטיפה.

וממילא – לפי הכלל שבמקום שאין חיוב ממון גם אין חיוב קנס – גם הקנס אינו ניתן לתפיסה, וראובן שתפס – חייב להחזיר.

ד פ י - ע י ו ן

יד

י. שבועה מחמת עד המצטרף לממון

עד עכשיו הצלחנו להוציא מהגנב קרן של 200 ש"ח דרך צירוף עדותם של שני השכנים (למרות שכל אחד מהם מעיד על גניבה נפרדת).

נשארה "באמתחתינו" עדות של עד אחד על 200 ש"ח (מתוך ה-400 שמהם כבר "נלקחו" 200 להצטרף עם העד השני). השאלה היא אם יש לנו יכולת להשתמש בעדות זו, **ולהשביע את הנתבע על חלק זה** (בנוסף למה שכבר התחייב על הצירוף)?

ההיגיון העומד מאחורי שאלה זו: לפני חידושו של רבי יהושע בן קרחה (שאפשר לצרף שתי עדויות על מאורעות שונים) – היה הנתבע צריך **להישבע פעמיים**, כנגד כל עד. וכשהתחדש דין הצירוף – האם הוצאת הממון התחדשה במקום **אחת השבועות**, או **במקום שתייהן**? אם נאמר כהצד הראשון – פתחנו פתח לבירור השאלה שלפנינו.

ובריטב"א (במסכת כתובות דף פ"ח.) כתב שכיוון שלאחר שהצטרפו שני העדים למנה אחד, לפי רבי יהושע בן קרחה – **כבר עשה כל אחד עדותו** במה שראה, ונתקבלה עדותו, א"כ היאך יכול עוד לחזור ולהשביעו על פי עד אחד מהם.

וב**שלטי הגיבורים** (במסכת סנהדרין דף ל., דף ט' בדפי ה"ר"ף) כתב בשם ה**תוספות רי"ד** שחידושו של רבי יהושע בן קרחה מצטרף **כאפשרות נוספת** לפני התובע, כך **ששתי האפשרויות** עומדות לפני התובע:

- או **להשביע פעמיים את הנתבע** (כנגד כל עד שמביא), ואז יוכל להוציא ממנו פעמיים (כנגד כל שבועה שלא ירצה להישבע) או להפסיד הכל (אם יישבע הנתבע פעמיים).
- או **לצרף את עדותם** של שני העדים, ולהוציא את הסכום המשותף.
- **ובכל מקרה** שמענו שאי אפשר **גם** לצרף את העדות, **וגם** להשביע את הנתבע.

וביאר ערוך לנר (בסנהדרין דף ל) **את ההיגיון** בדינם של הראשונים, מדוע אי אפשר להשביעו, כיוון שבעומק ההתבוננות – יש כאן, לכאורה, **סתירה פנימית**, שאם יישבע הנתבע כנגד העד – ובאופן רגיל צריך להיות שנאמינו בשבועתו – ואז נשאר נגדו רק העד השני. ועד שני זה אינו מספיק כדי לחייבו, וזה הרי בלתי אפשרי לפוטרו, כיוון שיש כאן עדות מיוחדת לחייבו.

ד פ י - ע י ו ן

אלא יש לומר שאדם זה אפילו שיישבע – לא נאמינו בשבועתו – אי"כ עדיף שלא יישבע כלל!

למדנו מדברי הראשונים שאי אפשר להשתמש בעדות מיוחדת לשבועה לאחר שהשתמשו בהם לחיוב ממון בעדות מיוחדת.

וכן כתב **הסמ"ע** (ל-יד, ובביאור הגר"א ל-טז הוכיח כמוהו מהסוגיה במסכת כתובות דף פ"ח. ומסתמא כוונתו לריטב"א הנ"ל) שעד המביאו לידי חיוב ממון ע"י צירוף – אינו מביאו עוד גם לידי שבועה.

ואילו **הש"ך** (ל-י) **מסתפק** בדין זה.

ואפשר גם לדייק ממקרה חמשת העדים דלעיל (שהובא בשולחן ערוך לעיל (סימן ל-ג) לגבי גביית 1,500 זהובים ע"י חמישה עדים), שאת שאר הממון ניתן היה להוציא **רק ע"י גלגול שבועה** מחמת השבועה האחרת, ולא בשום דרך משפטית אחרת, הקשורה ישירות לסכומים אלו.

ובענייננו – יוצא שאסור לחטוף את סכום הקרן שמעבר לסכום המשותף, וכמובן גם לא את הקנס השייך לקרן זו.

ובשורה התחתונה בענייננו – יוצא ש**מותר לראובן לתפוס רק 400 ש"ח** משמעון, ואת כל השאר עליו להחזיר.

יא. סיכום ומסקנות

שני סכומים שנגנבו, כל פעם על פי עד אחד, האם רשאי הנגנב לתפוס מהגנב את שני הסכומים ואת הכפל שלהם? ונדונו בזה כמה נושאים:

- הגמרא במסכת סנהדרין עוסקת בדינו של **רבי יהושע בן קרחה** לגבי **צירוף עדים בראיה**, והיסוד בזה הוא שאין העדים מעידים על **עובדה משותפת** אלא על **חיוב משותף**.
- הגמרא במסכת בבא קמא עוסקת בדין **עביד איניש דינא לנפשיה**, והרא"ש מדגיש שזה דווקא במקום שיש ביסוס משפטי לטענת התובע. אי"כ את הסכום המשותף (שיש לו ביסוס דיני לפי רבי יהושע בן קרחה) – אפשר לתפוס.

ד פ י - ע י ו ן

טו

- לגבי **הקנס** שעל סכום זה – תלוי באפשרות לדון בעדות מיוחדת דיני קנסות, מאחר שיש מחלוקת בין הקצות החושן והנתיבות המשפט בעניין קנס, אם נדרש בעדות ממונות **צירוף דווקא בעובדות** (כמו בדיני נפשות), או שמספיק **צירוף תוצאות**.
- בקשר לסכום האחר, שניתן לדון עליו, והוא **היתרה של עוד 200 ש"ח**, שלגביהם היה **רק עד אחד** – יש דין בשולחן ערוך – שאפשר **להשביע את הנתבע**, וכל עוד לא התבררה אפשרות זו – **אסור לתפוס ממון** בגין חיוב זה.
- **כל מה** שדיברנו על יתרת העדות – היתה באשר **לגביית הקרן**. ולגבי החלק של **הקנס** – תלוי הדבר בשאלה **אם שייך להשביע בקנס את הנתבע**, ובקהילות יעקב בבא קמא מפורט נושא זה.
- **כוחו של עד אחד** הוא או **לחייב שבועה** את הנתבע, או **לחייב את הנתבע ממון** על פי עדותו. נפק"מ שאם מתבטלת השבועה – נשאר הנתבע **חייב ממון על פי עד אחד**. יוצא שלגבי **הקרן** – **אין היתר לגבותו** (שמא יישבע ויפטר), ולגבי **הקנס** – **אפשר לגבותו** (כיוון שאין אפשרות להישבע). ובמנחת **חינוך** כתב שאין **תשלום קנס לפני שיש תשלום ממון**. ממילא אי אפשר לתפוס לא את הקרן ולא את הקנס.
- לגבי שבועה ע"י עד שכבר הצטרף לממון – דעת הריטב"א **ושלטי הגיבורים** שאי אפשר להשתמש בעדות מיוחדת לשבועה לאחר שהשתמשו בהם לחיוב ממון, וכן פסק **הסמ"ע**, והש"ך מסתפק.
- **ובשורה התחתונה** בענייננו – יוצא **שמותר לראובן לתפוס רק 400 ש"ח** משמעון, ואת כל השאר עליו להחזיר.